

► RADNE BILJEŽNICE **SOCIJALDEMOKRACIJE**

Alexander Petring, Christian Henkes i
Christoph Egle

**Tradicionalna, modernizirana i
liberalizirana socijaldemokracija:
tipologija politike socijaldemokratskih
vlada u Zapadnoj Europi**

Socijaldemokracija nije samo velika politička i stranačka opcija kojoj su privrženi milijuni ljudi u Europi i svijetu. Socijaldemokracija je i jedna od globalnih društveno-teorijskih i znanstveno-istraživačkih te svjetonazorskih orijentacija. Izazovi i odgovori socijaldemokracije, njene vrijednosti i njen položaj u svijetu koji se mijenja, predmet su mnogih istraživanja i rasprava – ekonomista, sociologa, povjesničara, politologa i drugih.

Posebno su aktualna pitanja vezana uz probleme širenja i razvijanja demokratskih političkih modela, integracije starih i novih europskih i tranzicijskih država i društava, njihovih razvojnih agensa, globalnog tržišta i socijalne države, političkih i socijalnih perspektiva uopće. Nova pitanja i dileme često traže složenija razmatranja i kvalitetnije odgovore; ona traže i novo učenje i novo informiranje – otvaranje jedne radne bilježnice.

Radne bilježnice socijaldemokracije objavljuju se kao svesci u kojima njihovi izdavači, zaklada Friedrich Ebert i udruga Novo društvo, žele zainteresirane čitatelje obavijestiti o aktualnim raspravama, temama i gledištima u svijetu socijaldemokracije. Pojedini svesci ne iscrpljuju sistematski pojedine probleme, nego ukazuju na različita gledišta i mogućnosti njihova osmišljenijeg političkog postavljanja i rješavanja. Oni će, kako vjerujemo, postupno dati svojevrstu panoramu članaka i rasprava, istraživanja i oglada koji zaukupljaju socijaldemokraciju - na način radne bilježnice u kojoj su i vlastite bilješke čitatelja skice za njegovo moguće zalaganje i djelovanje.

Antun Vujić

Bilješka Potreba za raspravom o različitim suvremenim tipovima socijaldemokracije uvelike je porasla nakon deklariranja politike tzv. Trećeg puta britanskih laburista, što je poslije i šire prihvaćeno kao neoliberalni izazov socijaldemokracije. Mnogi na lijevici to su doživjeli i kao neku novu (desničarsku) reviziju socijaldemokracije. Čini se, međutim, da su takve ocijene više vezane uz kvazineoliberalne retorike, nego uz stvarne socijaldemokratske politike. Na prijelazu milenija, naime, upravo se dogodio "magičan povratak" socijaldemokracije na vlast, ali ponajmanje s razloga približavanja desnici. Autori ove studije bili su u mogućnosti ne samo usporediti razne stranačke programe, nego i konkretne politike socijaldemokratskih vlada u šest veoma značajnih zapadnoeuropskih zemalja. Veoma složeno polje usporedbe, koje obuhvaća i subjektivne elemente (naslijeđeno socijalno-ekonomsko stanje, koalicijska ograničenja, sposobnost sindikalnog pritiska, stupanj socijalizacije samih stranaka desnice i dr.) ipak se svodi na ključne socijaldemokratske *policy* teme: fiskalnu i socijalnu politiku, te politiku zapošljavanja. Prema njihovoj tipologiji (koju nikako ne treba shvati ideološki, niti dogmatski) od šest socijaldemokracija u usporedbi, tipu *tradicionalne socijaldemokracije* pripada prvenstveno francuska i nešto manje njemačka socijaldemokracija; u *moderniziranu socijaldemokraciju* autori ubrajaju onu švedsku i dansku; *liberalizirane socijaldemokracije* po njima su britanska i nizozemska. Takva podjela, razumije se, podrazumijeva i mnoge rezerve; tako su npr. "liberalizirani" britanski laburisti vjerojatno napravili najveći ljevičarski iskorak u odnosu na zatečeno stanje, tj. rezultate prethodnog tatcherizma; oni tamo nisu pobijedili ustupcima nego kritikom.

Ono što će nas u ovom radu najviše impresionirati jest složenost, razvijenost, prepoznatljivost i usporedivost socijaldemokratskih politika u kontekstu veoma razvijenog europskog "socijalnog društva". Ono što su nama nijanse, tamo su cijele politike. Do nekih termina još nismo ni dospjeli. Naše "fleksibilnosne" politike, ili veza modela oporezivanja kapitalne dobiti s državnim intervencijama u "dekomodifikaciji" (zaštiti radnika i zapošljavanja od mehanizama tržišta putem instrumenata poreznih olakšica i obeštećenja), koje se u ovih šest zemalja važu nijansama, u Hrvatskoj su po prvi puta postavljene tek 2007. u izbornom gospodarskom i socijalnom programu SDP-a. Ako smo ovim radom dobili jednu korisnu tipologiju europske socijaldemokracije kojom se, s mnogo opreza, možemo i poslužiti, onda pitanje tipologije socijaldemokracija bivših tranzicijskih zemalja tek traži svoje autore – ili, prije samih autora, tek traži svoje socijaldemokratske vlade i premijere. (A. V.)

Uvod¹

Krajem 20. stoljeća izgledalo je da za socijaldemokraciju započinje novo zlatno doba. S obzirom na zapažene izborne uspjehe i jedinstvenu dominaciju socijaldemokratskih stranaka u vladama zemalja članica Europske Unije krajem devedesetih godina govorilo se o "magičnom povratku" socijaldemokracije (Cuperus/Kandel 1998). Istodobno su socijaldemokratske vlade bile suočene s posebnim izazovima (Meyer 2005: 246). Globalna i europska tržišna integracija, koje se ubrzavaju od sedamdesetih godina 20. stoljeća, i preobrazba demografskih, profesionalnih i struktura svakidašnjice konfrontirale su vlade sa značajno različitim zadaćama nego još sredinom 20. stoljeća. Primjena klasičnih socijaldemokratskih instrumenata poput progresivnog oporezivanja, konjunkturane politike orijentirane na potražnju, stroge regulacije tržišta rada, dobara i usluga kao i očuvanja izgrađene socijalne države zbog tih je promjena navodno postala nedjelotvorna ili čak kontraproduktivna, kako glasi jedna često zastupana teza (Moses 1994; Moses 1995; Huber/Stephens 1998). Osim toga se zbog sociostrukturnih promjena raspravljalo o izbornoj dilemi, koja je navodno slabila izgled socijaldemokracije na biralištima (Huber/Ragin/ Stephens

1993; Merkel 1993a; Pontusson 1995; Kitschelt 1999). Spomenuti izborni uspjesi socijaldemokracije, činilo se, u najmanju ruku ne potvrđuju potonju pretpostavku. No u kojoj su mjeri socijaldemokratske vlade na navodne imperativne reagirale napuštanjem tradicionalnih političkih instrumenata? Slijedi li socijaldemokratska politika od sredine devedesetih godina doista nekakav "Treći put" između tradicionalne socijaldemokracije i neoliberalizma (Giddens 1999)? Pokušat ćemo odgovoriti na ta pitanja usporedbom aktivnosti vlada socijaldemokratskih stranaka u šest zemalja (Danskoj, Nizozemskoj, Švedskoj, Velikoj Britaniji, Francuskoj i Njemačkoj) na *policy* područjima koja su središnja za socijaldemokraciju: fiskalna i socijalna politika te politika zapošljavanja.² Polazeći od te usporedbe ponudit ćemo tipologiju politike socijaldemokratskih vlada. Dok se dosadašnje tipologije (socijaldemokratskih i drugih) stranaka najčešće orijentiraju prema kriterijima biračke i članske strukture, financiranja, koalicijskih strategija, unutarstranačkog formiranja volje, regionalno-kulturne pripadnosti itd. (usp. Katz/Mair 1995; Merkel 1993b; Wolinetz 2002), u ovom ćemo radu predložiti tipološki poredak socijaldemokratskih stranaka na temelju politike njihovih vlada. Taj postupak, koji se orijentira prema *policy* obilježjima, zasniva se na uvodno spomenutoj pretpostavci da su osobito socijaldemokratske stranke morale provesti

* Alexander Petring i Christian Henkes su istraživači na berlinskom Centru za društvenoznansvena istraživanja (Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung), a Christoph Egle je predavač na Sveučilištu Johann Wolfgang Goethe u Frankfurtu na Majni.

** Rad je objavljen na njemačkom jeziku u časopisu *Schweizerische Zeitschrift für Politikwissenschaft / Swiss Political Science Review*, god. 13, br. 1/2007. (str. 97-134) i sažetak je istraživanja koje je kao knjiga objavljeno pod naslovom *Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2006. Autori knjige su, osim pisaca ovog teksta, još i Wolfgang Merkel i Tobias Ostheim.

¹ Za korisne komentare i poticaje zahvaljujemo Wolfgangu Merkelu, Bernhardu Wesselsu i dvama anonimnim recenzentima časopisa *Schweizerische Zeitschrift für Politikwissenschaft*.

² Taj izbor zemalja nudi za istraživanje socijaldemokratskih vlada dovoljno veliku raznolikost s obzirom na jačinu izazova globalizacije, europeizaciju, razliku nacionalnih konteksta djelovanja, tipove stranaka i značenje stranaka u diskursu europske socijaldemokracije. Istraživano razdoblje počinje s dolaskom na vlast svake od socijaldemokratskih stranaka. Predmet izlaganja što slijede stoga su politike vlade Rasmussena u Danskoj od 1993. do 2001, vlade nizozemske ljubičaste koalicije Wima Koka od 1994. do 2002, švedskih vlada Carlssona i Perssona od 1994. do 2006, Blairove vlade u Velikoj Britaniji od 1997, francuske vlade Jospina od 1997. do 2002. i Schröderove vlade u Njemačkoj od 1998. do 2005. Izbor triju *policy* područja zasniva se na dvama argumentima: uvodno navedeni izazovi tu se razvijaju u osobitoj mjeri, istodobno se na tim poljima mogu naći najvažniji instrumenti za dostizanje temeljnih socijaldemokratskih ciljeva.

vidljivu političku transformaciju. Budući da je vladina politika kompleksan proces, koji se ne može objasniti samo unutarnjom strukturom i programom vladajuće stranke, pomoću teorijskog pristupa “institucionalizma usredotočenog na aktere” (Scharpf 2000) istražuje se kakav je utjecaj imao političko-institucionalni kontekst svake zemlje, sa svojim specifičnim mogućnostima djelovanja i restrikcijama, na činjenje i propuste svake od socijaldemokratskih vlada.³

Nakon kratkoga teorijskog obrazloženja tipologije političke promjene slijedi opis politika socijaldemokratskih vlada u šest zemalja, koje onda svrstavamo u odgovarajuće tipove i ilustriramo specifičnim sukobima ciljeva i rezultatima njihovih politika. Napokon, nakon eksplikativnog dijela, koji polazi od institucionalizma usredotočenog na aktere, slijedi konačni zaključak.

Idealtipični oblici političke promjene

U okviru debate o “Trećem putu” višestruko se pokušavalo tipološki razvrstati socijaldemokratske stranke. Već je u publicističkom početku debate kod Giddensa (1999) “Treći put” suprotstavljen “tradicionalnoj socijaldemokraciji”. Daljnji se prijedlozi mogu naći kod Haya (1999), Kriegera (1999), Thomsona (2000), Stammersa (2001), Bonolija (2004), Powella (2004) i Clifta (2004a). Pritom su se iskristalizirala dva tipa socijaldemokracije: “tradicionalna socijaldemokracija” i njoj suprotstavljena “nova socijaldemokracija”. No te pristupe opterećuje problem da pojam “nove” socijaldemokracije sadržava četiri različita aspekta: politički diskurs, temeljne vrijednosti, političke ciljeve i napokon političke instrumente (Powell 2004). Na sve se četiri razine, doduše, mogu utvrditi promjene u smjeru “nove socijaldemokracije” nasuprot “staroj socijaldemokraciji” i “neoliberalizmu”. Međutim, socijaldemokratske se stranke djelomice razlikuju na samo jednoj razini, dok na drugima nema gotovo nikakvih razlika. To može dovesti do krivih tipoloških poistovjećivanja. Da bi se to spriječilo, u našem smo istraživanju proveli diferenciranje i tipologiziranje na jedinstvenoj osnovi empirijski zapažene promjene politike.⁴ Time se povezuju argumentacijske linije istraživanja stranaka i *policy* istraživanja, koje su često odvojene jedna od druge. Naša studija se na određen način nadovezuje na istraživanje na temu “Do parties matter?” (Schmidt 1996), pri čemu se u našem prilogu istražuje samo *policy* učinak socijaldemokracije.

Polazeći od koncepta Petera Halla (1993), mogu se razlikovati tri razine promjene politike: (1) preobrazba prvog reda označava novo podešavanje postojećih instrumenata – kako instrumenti, tako i ciljevi što stoje iza njih ne podliježu tim promjenama; (2) ako se, naprotiv, primjenjuju novi instrumenti, riječ je o preobrazbi drugog reda; (3) politika kod koje čak i ciljevi podliježu promjeni predstavlja preobrazbu trećeg reda. Ako na nekom *policy* području postoji više ciljeva, može se govoriti o preobrazbi trećeg reda kad se kod sukoba ciljeva određuju novi prioriteti. Promjene prvog i drugog reda trebale bi biti vidljive unutar jednog *policy* područja, promjene trećeg reda mogu nastupiti kao pomaci hijerarhije ciljeva unutar jednog *policy* područja ili između više njih.

Na temelju te konceptualizacije preobrazbe politika moguće

³ Zbog utjecaja tih čimbenika vladina politika socijaldemokratske stranke može odstupati od njezina (prvobitnog) programskog usmjerenja. Ta se razlika može obuhvatiti samo u okviru ovdje predloženog pristupa orijentiranog na *policy*, ali ne i uobičajenim stranačkim tipologijama.

⁴ O tvorbi tipologija u političkoj znanosti usp. Lauth (2003).

je razlikovati tri idealtipa (socijaldemokratskih) vladajućih stranaka:

- Tip A obuhvaća stranke koje se drže dotadašnjih ciljeva i koje malo ili uopće ne mijenjaju postojeće instrumente, tako da se ne može uočiti promjena drugog ni trećeg reda (stari instrumenti, stari ciljevi).
- Pod tipom B podrazumijevamo stranke koje se drže tradicionalnih ciljeva, ali za njihovo postizanje primjenjuju nove instrumente (novi instrumenti, stari ciljevi).
- Tip C su naposljetku stranke koje ne primjenjuju samo nove instrumente, nego definiraju nove ciljeve odnosno mijenjaju slijed prioriteta svojih političkih ciljeva (novi instrumenti, novi ciljevi).

Referentne veličine ove tipologije stoga su tradicionalni ciljevi i instrumenti socijaldemokratskih stranaka. Tradicionalni su ciljevi socijaldemokratskih stranaka u fiskalnoj politici bili preraspodjela, u politici zapošljavanja puna zaposlenost i u socijalnoj politici dekomodifikacija.⁵ Korespondirajući instrumenti su bili (s onu stranu nacionalnih osebujnosti i iznimaka) progresivna porezna politika i povećanje državne kvote, javno zapošljavanje i reguliranje tržišta rada te širenje socijalne politike i javnih usluga (usp. detaljniju analizu u: Merkel i dr. 2006: 25 i d). Već su se osamdesetih godina 20. stoljeća mogle utvrditi – bar u implementiranoj politici – naznake zaokreta, a da se nije oblikovao koherentan skup ciljeva i instrumenata. Međutim, osamdesetih su godina u šest istraživanih zemalja socijaldemokrati bili duže na vlasti samo u Francuskoj i Švedskoj. Time politika socijaldemokratskih vlada u devedesetim godinama tvori referentnu točku za ocjenu preobrazbe politike. To se razvrstavanje na temelju oba tipološka kriterija (instrumenti i ciljevi) uglavnom mora osloniti na kvalitativne studije politika socijaldemokratskih vlada.

Politika socijaldemokratskih vlada u šest zemalja

U namjeri da fiskalnu, socijalnu i politiku zapošljavanja šest socijaldemokratskih vlada koje istražujemo smjesti unutar gore skiciranog modela preobrazbe politike naše se izlaganje ograničava na najvažnije mjere i ključne odluke u tri *policy* područja.⁶

Fiskalna politika

U razdoblju što ga istražujemo ciljevi koje se nastojalo postići i politički instrumenti upotrijebljeni u tu svrhu međusobno su se znatno razlikovali i djelomice su značajno odstupali od tradicionalnih instrumenata. U Velikoj Britaniji i Nizozemskoj fiskalna je politika usmjerena prema cilju konsolidacije proračuna.⁷ U oba

je slučaja vlada iskoristila novouvedene legislativne instrumente (“zlatno pravilo” i “Zalmovu normu”), koji su jamčili da je višak državnih prihoda prvenstveno upotrijebljen za otplatu dugova, a ne za dodatne izdatke. Porezna politika nije bila u službi preraspodjele, nego je bila obilježena poticajima za zapošljavanje i integracijom socijalnih davanja u porezni sustav (npr. u obliku *tax credits*). U obje je zemlje cilj preraspodjele vidljivo potisnut u drugi plan iza konsolidacije proračuna i jačanja strukture ekonomskih poticaja.

Reforme porezne politike u Francuskoj i Njemačkoj kretale su se uglavnom u okvirima postojeće regulacije (Zohlhöfer 2004; Howarth 2002). I nakon smanjivanja porez na poduzeća je u usporedbi s drugim zemljama OECD-a ostao na visokoj razini (SVR 2003: 354), a porez na dohodak od kapitalnog imetka i dalje je bio relativno visok. Na strani izdataka obje su vlade uglavnom ustrajale na statusu quo i jedva su provodile mjere koje bi smanjile strukturni deficit tih zemalja (Minefi 2004: 118; SVR 2004: 203 i d). Višak prihoda u razdoblju visokog privrednog rasta u obje je zemlje iskorišten za sniženje poreza, a u Francuskoj dodatno za daljnje izdatke.⁸ Pritom se mogu utvrditi razlike u distributivnim učincima poreznih reformi, jer dok je u Njemačkoj jače bilo izraženo rasterećenje pojedinaca s višim dohocima, *Parti Socialiste* (PS) je konzekventno provodila politiku rasterećenja nižih i srednjih dohodaka. Time su nadasve francuski socijalisti odgovarali klasičnoj slici socijaldemokratskih stranaka – preraspodjela i dogradnja socijalnih usluga imali su prednost pred konsolidacijom proračuna. U politici SPD-a se, naprotiv, može utvrditi ambivalentan odnos između mogućih proračunskopolitičkih i poreznopolitičkih preferencija. Iako je konsolidacija bila proklamirani cilj, u poreznoj je politici odabran drugi put, pri čemu je preraspodjela doduše oslabljena, ali nije decidirano napuštena.⁹ U pogledu fiskalne politike u obje se zemlje stoga ne može utvrditi promjena, nego samo novo podešavanje postojećih instrumenata, što se u najboljem slučaju može ocijeniti kao preobrazba prvog reda.

Fiskalna politika švedske *Socialdemokratiska Arbetarepartiet* (SAP) i *Socialdemokratiet i Danmark* (SD) bila je, naprotiv, obilježena istodobnim postojanjem različitih ciljeva i uspješnom politikom konsolidacije. S obzirom na proračunsku krizu 1994. švedski je SAP morao dati prvenstvo konsolidaciji te je osim za povećanje poreza posegnuo i za značajnim smanjenjem izdataka.¹⁰ Danski je SD, naprotiv, tek onda posegnuo za mjerama konsolidacije kad je (ekspanzivnom proračunskom politikom) prevladana slabost privrednog rasta (Jensen 2001). U načinu povećanja poreza postoje paralele, jer je u obje zemlje proširena porezna osnovica, a viši su dohodi

⁵ Pojam “dekomodifikacije” potječe izvorno iz skandinavskih istraživanja države blagostanja (Esping-Andersen 1990) i opisuje pribavljanje socijalnih usluga na koje svi građani imaju *pravo* te omogućuju život u kojem se vlastita radna snaga ne mora u svim okolnostima ponuditi na tržištu. U nešto slabijem značenju sve su socijaldemokratske stranke zastupale zaštitu radnika od tržišnih sila.

⁶ Opis središnjih reformi u tri *policy* područja što slijedi u nastavku oslanja se na rezultate istraživačkog projekta DFG-a (Njemačke zajednice za istraživanja, nap. prev.), provedenog pod nazivom “Socijaldemokratski odgovori na integrirana tržišta”. Za detaljni opis vladine politike u šest zemalja vidi Merkel i dr. (2006: 119-350).

⁷ Pritom je *New Labour* konzekventno slijedio izbornu obećanje iz 1997, kako bi povećao vjerodostojnost kod birača i pobjegao od imidža “*tax-and-spending-party*” (stranke koja povećava poreze i nekontrolirano troši

proračun, nap. prev). Naprotiv, *Partij van de Arbeid* (PvdA) obvezala se na takvu politiku na inzistiranje liberalnih koalicijskih partnera.

⁸ Primjerice u okviru velikodušnih subvencija poslodavcima prilikom prelaska na 35-satni radni tjedan i kroz povišenje pomoći za nezaposlene i socijalne pomoći.

⁹ Schröderova vlada doista je prilikom porezne reforme 2000. pokušala manje sniziti stopu poreza za najviše dohotke, no na to ju je prisilio Bundesrat (drugi dom njemačkog parlamenta, nap. prev), da bi porezna reforma uopće mogla biti usvojena.

¹⁰ U dva velika konsolidacijska paketa u studenom 1994. i travnju 1995. pritom su gotovo u jednakoj mjeri sniženi (prilično izdašni) socijalni transferi roditeljskog, zdravstvenog i osiguranja od nezaposlenosti. Usp. detaljan prikaz sniženja u Merkel i dr. (2006: 284).

jače opterećeni, primjerice povećanjem najviših poreznih stopa. Tu se prikazuje klasična socijaldemokratska slika. Činjenica da je Danska u razdoblju slabog privrednog rasta odustala od smanjenja izdataka također govori o konstantnosti ciljeva i instrumenata u fiskalnoj politici. Uz tu dijagnozu pristaje i postupno povlačenje smanjenja izdataka nakon uspješne konsolidacije u Švedskoj. Kod poreza na poduzeća i kapital ni skandinavski socijaldemokrati nisu uspjeli izbjeći pritisak poreznog natjecanja te su uveli ili zadržali posebna rješenja za poreze na prihode od kamata i kapitala (dvojni porez na dohodak), a umjereno su smanjili ionako niske poreze na dobit poduzeća (Cnossen 1999). No ipak su ostali vjerni cilju preraspodjele utoliko što su porezi na dohodak od plaća ostali visoki. Iako te dvije stranke i dalje slijede svoje klasične ciljeve u fiskalnoj politici, s konzekventnom i uspješnom konsolidacijom proračuna pridošao je jedan novi cilj. U tu svrhu nije, međutim, žrtvovan nijedan tradicionalni cilj, nego se naprotiv težilo ravnoteži između ciljeva konsolidacije i umjerene preraspodjele, ali je pritom bilo isključeno opće smanjenje poreza.

Politika zapošljavanja

Velika nezaposlenost u svim je istraživanim zemljama (uz iznimku Velike Britanije) bila poseban izazov s obzirom na politički cilj pune zaposlenosti. Razlike su se u prvom redu pokazale kod instrumenata koji su upotrijebljeni za postizanje tog cilja. Provedba aktivirajuće politike tržišta rada jedna je od najupadljivijih zajedničkih značajki šest socijaldemokratskih vlada. Socijaldemokracija se osobito u dvije skandinavske zemlje mogla nadovezati na dugotrajnu tradiciju aktivne politike tržišta rada, što je olakšalo okretanje "aktivirajućim" mjerama (Trautwein 2000). Novi elementi obvezatnog sudjelovanja u mjerama aktiviranja i sankcije u slučaju odbijanja pretvorili su aktivnu politiku tržišta rada u aktivirajuću politiku.¹¹ Pritom je snažan naglasak na ponudama za izobrazbu i dodatno obrazovanje kao i mjerama za prekvalifikaciju odgovarao, kako konstatira Boix (1998), sklonosti socijaldemokratskih stranaka da investiraju u humani kapital. Upotrijebljen je i tradicionalni instrument korištenja javnog sektora za proširenje zaposlenosti te je povezan sa sociopolitičkim projektima. U reguliranju tržišta rada nisu poduzete značajnije promjene postojećeg sustava. Jako regulirano švedsko tržište rada odgovara tradicionalnim socijaldemokratskim preferencijama. U Danskoj socijaldemokracija zbog prihvaćanja kombinacije dereguliranog tržišta rada s visokim naknadama kao nadomjestkom za plaću nije imala povoda za jače reguliranje tržišta rada (Braun 2003). Politika zapošljavanja SD-a i SAP-a može se označiti kao mješavina promjena prvog i drugog reda. Promjena prvog reda (*first order change*) je proširenje javnog zapošljavanja, promjena drugog reda (*second order change*) implementacija aktivirajuće politike. Velika uloga vrlo kvalitetnih mjera kvalifikacije radne snage daje toj političkoj preobrazbi unatoč porastu pritiska na nezaposlene socijaldemokratsko obilježje. Te promjene ni na koji način nisu dirale tradicionalni cilj pune zaposlenosti. Iako je ishodišna razina otvorene nezaposlenosti u Velikoj Britaniji i Nizozemskoj bila različita, novi instrumenti politike zapošljavanja koji su tamo primijenjeni bili su jednako

¹¹ Jedan od elemenata koji definira aktivirajuću politiku tržišta rada nasuprot aktivnoj politici, osim naglašeno obvezujućeg karaktera, individualističko je usmjerenje programa i planova na sposobnosti sudionika. Aktivirajuća politika tržišta rada jače je mikroekonomski usmjerena na stranu ponude (usp. o tim razlikama: West 2001).

usmjereni. Tako su zadržane (*New Labour*) ili proširene (PvdA) liberalne odredbe glede tržišta rada.¹² Obje stranke također su primijenile aktivirajuću politiku tržišta rada kao novi instrument. Međutim, u usporedbi sa Švedskom i Danskom mjere izobrazbe i dodatnog obrazovanja igrale su znatno manju ulogu. Umjesto toga, u obje su zemlje programi subvencioniranja plaća postali važnom sastavnicom politike tržišta rada. I kod “nestabilnih oblika zaposlenja” obje su stranke dale prednost uključenju u tržište rada pred zaštitom zaposlenika od tržišnih sila. Kod masovnog širenja zaposlenja s nepunim radnim vremenom ili “na posudbu” u Nizozemskoj također je bila riječ o novom instrumentu – koji je bio uspješan u politici zapošljavanja. Kao i fiskalna politika, politika tržišta rada sadržava u tim zemljama neke nove instrumente, čiji je konkretan oblik pokazatelj promijenjenog redoslijeda preferencija. Osobito prihvaćanje ili stvaranje dereguliranog tržišta rada ukazuje na smanjenu preferenciju za dekomodifikaciju. Može se utvrditi promjena drugog reda (*second order change*).

Nasuprot tome, mjere politike zapošljavanja na početku mandata SPD-ove vlade u potpunosti su odgovarale slici tradicionalne socijaldemokracije (Blancke/Schmidt 2003), a i francuski PS uglavnom se oslonio na poznate instrumente (Tuchszirer 2002). Iako nije postignut cilj pune zaposlenosti, zaštita insajdera na tržištu rada i dalje je uživala visoki prioritet. U tom se kontekstu mora promatrati početno jačanje prava zaposlenika u Njemačkoj, jednako kao i slabo razvijeni kriteriji prihvatljivosti posla prilikom ponovnog zapošljavanja u Francuskoj (Dollé 2004). Nadasve je PS uvođenjem 35-satnog tjedna i širenjem javnog zapošljavanja slijedio obrazac tradicionalne socijaldemokratske politike. Doduše, u obje su zemlje uvedeni i elementi aktivirajuće politike tržišta rada, ali je nerazvijenim ostao element programâ prekvalifikacije i mogućnosti izobrazbe i dodatnog obrazovanja, koji je toliko važan za socijaldemokraciju. Slika na tržištu rada i dalje je bila obilježena pasivnim instrumentima, koji počivaju na transfernim plaćanjima. Politika zapošljavanja uglavnom se u tim zemljama može opisati kao promjena prvog reda (*first order change*), pri čemu je SPD u drugom mandatu s “Agendom 2010” počeo jačati aktivirajuće mjere i zaoštavati kriterije prihvatljivosti posla (Kemmerlin/Bruttel 2006). Tu se nazire promjena politike drugog reda.

Socijalna politika

I za socijalnu je politiku, nadasve u Francuskoj, karakteristična tek neznatna preobrazba, dok su u Njemačkoj u tom pogledu bile vidljive veće promjene (Clift 2004b; Schmidt 2003). Tako se Jospinova vlada bojala započeti strukturnu reformu mirovinskog osiguranja, dok su druge socijalne usluge proširene.¹³ U Njemačkoj je mirovinskom reformom 2001. započeta strukturna reforma, koja sadržava i jedan novi instrument u obliku državno poticane starosne mirovine zasnovane na kapitalnoj

štednji (“Riesterova mirovina”). No budući da ta privatno ugovorena mirovina nije postala obvezatna, ne može se govoriti o dovršenoj promjeni paradigme.¹⁴ U Francuskoj su potpora i poticaji za privatnu starosnu mirovinu bili slabiji. Zajedno s pretežno inkrementalnim reformama u zdravstvenoj politici u cjelini se nije moglo govoriti o promjeni drugog reda (*second order change*).

Uz to je u obje zemlje prošireno financiranje iz poreza socijalnih sustava koji se temelje na doprinosima. Taj je dio u Njemačkoj bio relativno skroman zbog uvođenja ekološkog poreza, no u Francuskoj se premještanjem doprinosa za zdravstveno osiguranje zaposlenika na socijalni porez CSG udio poreza udvostručio. Uz iznimku potonje mjere, kriza financiranja socijalnih osiguranja u obje zemlje stoga je samo u počecima iskorištena za “socijaldemokratsku” rekonstrukciju statusno konzervativne kontinentalne socijalne države u pravcu univerzalizma i financiranja iz poreza.

Mjere skandinavske socijaldemokracije u socijalnoj politici uglavnom odgovaraju tradicionalnim ciljevima i instrumentima socijaldemokratskih stranaka. Zadržana je univerzalistička država blagostanja te je osobito ključna značajka obje socijalne države – opsežne javne usluge – čak dodatno proširena. Opsežne usluge na području obiteljske politike izrazito su pozitivno utjecale na stopu zaposlenosti žena (Esping-Andersen 2002). Redukcije usluga u Švedskoj su djelomice opet povučene nakon konsolidacije javnih proračuna. Dok je mirovinska politika u Danskoj tek marginalno reformirana,¹⁵ kod novoga mirovinskog sustava u Švedskoj s novom strukturom financiranja i obvezatnom komponentom kapitalne štednje riječ je o novome obrascu politike kojim je oslabljen univerzalistički karakter mirovinske skrbi (Andersen 2001). I u socijalnoj se politici pokazuje mješavina upotrebe tradicionalnih i novih instrumenata, a da nisu napušteni dosadašnji ciljevi. U cjelini su socijalni sustavi ove dvije zemlje bili izloženi bitno slabijem reformskom pritisku. Preduvjet je za to bilo prihvaćanje visokih neizravnih i prije svega izravnih poreznih stopa za financiranje socijalnih usluga (Swank/Steinmo 2002).

U socijalnoj politici *New Labour* i PvdA-a mogu se, naprotiv, identificirati instrumenti koji su se orijentali prema ekonomskim kategorijama učinkovitosti, natjecanja i privatizacije i time više nisu odgovarali tradicionalnom obrascu socijaldemokratskih ciljeva i instrumenata. Dekomodifikacija je igrala još samo drugorazrednu ulogu, središnjim ciljem socijalne politike postalo je, naprotiv, uključivanje (inkluzija) u tržište rada. Stoga su socijalne usluge dosljedno usmjerene na to da povećaju poticaje za prihvaćanje plaćenog rada.¹⁶ Toj su svrsi služile i strukturne reforme kojima su, primjerice, u Nizozemskoj bipartitni i tripartitni nadzorni i izvršni organi opsežnim strukturnim

¹⁴ U kojoj mjeri se u Njemačkoj dogodila promjena paradigme (Schmähl 2003) te je napušten cilj osiguranja statusa ili je on ipak zadržan pomoću instrumenta Riesterove mirovine, pokazat će se tek u dalekoj budućnosti.

¹⁵ Učinci poticanja mirovina koje financiraju poduzeća i uvođenja dodatne takozvane “ATP mirovine” moći će se procijeniti tek na dugi rok (Hülsmann/Schmid/Schöll 2001).

¹⁶ *New Labour* je naročito često koristio instrument poreznih kredita (*tax credits*) za obitelji, pojedince s malim primanjima itd. Time su te “socijalne usluge” povezane s plaćenim radom. Međutim, od toga je izuzet zdravstveni sustav NHS, koji je zadržao svoj univerzalni karakter i čiji je proračun od 1999/2000. znatno porastao (usp. Zohlnhöfer 2006/ Petring 2006).

¹² Minimalni standardi Socijalne povelje EU-a, koji su preuzeti u Velikoj Britaniji, nisu promijenili temeljnu strukturu tržišta rada, jer su time poboljšana samo individualna prava zaposlenika, dok su sindikalna prava predstavljanja ostala bitno nepromijenjena.

¹³ Primjerice, uvođenjem općeg zdravstvenog osiguranja CMU i novog doplatka za njegu te povećanjem potpore za nezaposlene i socijalne pomoći.

promjenama pretvoreni u neovisne ili državno vođene institucije, čime su ojačali elementi natjecanja, a pojedine grane osiguranja potpuno su privatizirane (Hemerijck/Schludi 2001). Unatoč rastućim izdacima za socijalnu politiku za mandata *New Labour*, primijenjene su se mjere koncentrirale na sprečavanje siromaštva nasuprot široko postavljenoj preraspodjeli. U Nizozemskoj je socijalna država početkom devedesetih bila mnogo većeg opsega nego u Velikoj Britaniji, no uslijed privatizacija i širenja mehanizama natjecanja nestale su njezine velikodušne crte.

Sažetak

U sažetku možemo zaključiti da Njemačka i Francuska pokazuju vidljive paralele u pogledu relativno male dubine reformi. PS se praktički dosljedno orijentirao prema tradicionalnim obrascima socijaldemokratske politike, dok se SPD nakon svog ponovnog izbora krajem 2002. počeo udaljavati od klasičnih instrumenata. No SPD ipak ubrajamo u ovaj tip, budući da su mnoge mjere koje su poduzete nakon 2002. služile tome da ponište politiku godina 1998-2002. te stoga nije postala vidljivom nikakva nova i samostalna socijaldemokratska strategija (Zohlnhöfer 2004). U mnogim poredbenim radovima skandinavska se socijaldemokracija sažima u jednu skupinu ili tip (Esping-Andersen 1990). I naše istraživanje pokazuje uočljive zajedničke crte vladinih politika danskog SD-a i švedskog SAP-a, koje su, svaka na svoj način, kombinirale tradicionalne ciljeve s djelomice novim instrumentima. Može se uočiti poseban skandinavski socijaldemokratski obrazac. Razlike među vladinim politikama Velike Britanije i Nizozemske u nekim su područjima značajne. To se nedvojbeno može objasniti specifičnim političkim nasljeđem tih zemalja prilikom dolaska na vlast vlada pod vodstvom socijaldemokrata kao i različitim sustavima vlasti. Pa ipak su mnoge mjere bile jednako usmjerene ili su svjedočile o sličnoj strategiji, iza koje se mogla jasno prepoznati promjena ciljeva.

Tipološko razvrstavanje, sukobi ciljeva i rezultati politika

Ako se kod neke stranke uglavnom ne događa nikakva promjena ni na razini ciljeva ni u strategijama, onda se ona mora ocijeniti kao *tradicionalna socijaldemokracija* (tablica 1). Smatramo da je o njoj riječ prije svega u Francuskoj i – nešto slabije – u Njemačkoj. Ako se, naprotiv, kod političkih strategija mogu uočiti promjene, kojima se na razini političkih ciljeva i dalje slijede tradicionalne predodžbe o socijaldemokraciji, to možemo označiti kao *moderniziranu socijaldemokraciju*. Tom tipu odgovaraju socijaldemokrati Švedske i Danske.

Ako se ne rabe samo novi instrumenti, nego se povrhu toga definiraju i novi ciljevi, postavlja se pitanje o “pravcu” te revizije ciljeva. Teoretski bi stranke tipa C mogle biti i neomarksistički usmjerene stranke, koje se udaljavaju od klasičnih socijaldemokratskih ciljeva. No to se empirijski ne može uočiti – revizija ciljeva je u Velikoj Britaniji i u Nizozemskoj išla u pravcu privrednog liberalizma, stoga te vladajuće stranke označavamo kao liberaliziranu socijaldemokraciju.¹⁷

¹⁷ Reforme “Agende 2010” u Njemačkoj, započete 2003. godine, na području politike tržišta rada pokazuju doduše slično usmjerenje, no ta je promjena strategije ostala ograničena samo na to *policy* područje, pa se SPD ne može svrstati u skupinu liberalizirane socijaldemokracije.

Tablica 1: Tipološko razvrstavanje šest socijaldemokratskih stranaka

Stranka (zemlja)	Razina promjena	Fiskalna politika	Politika zapošljavanja	Socijalna politika	Sveukupna politička preobrazba (tip stranke)	Oznaka tipa
PS (F)	Ciljevi	ne	ne	ne	Promjena prvog reda (tip A)	Tradicionalna socijaldemokracija
	Strategije	ne	ne	ne		
SPD (D)	Ciljevi	ne	ne	ne	Promjena prvog reda (tip A)	Tradicionalna socijaldemokracija
	Strategije	ne	da	ne		
SD (DK)	Ciljevi	ne	ne	ne	Promjena drugog reda (tip B)	Modernizirana socijaldemokracija
	Strategije	da	da	ne		
SAP (S)	Ciljevi	da	ne	ne	Promjena drugog reda (tip B)	Modernizirana socijaldemokracija
	Strategije	da	da	da		
PvdA (NL)	Ciljevi	da	ne	da	Promjena trećeg reda (tip C)	Liberalizirana socijaldemokracija
	Strategije	da	da	da		
New Labour (GB)	Ciljevi	da	ne	da	Promjena trećeg reda (tip C)	Liberalizirana socijaldemokracija
	Strategije	da	da	da		

Tablica 2: Bitne značajke politike socijaldemokratskih vlada

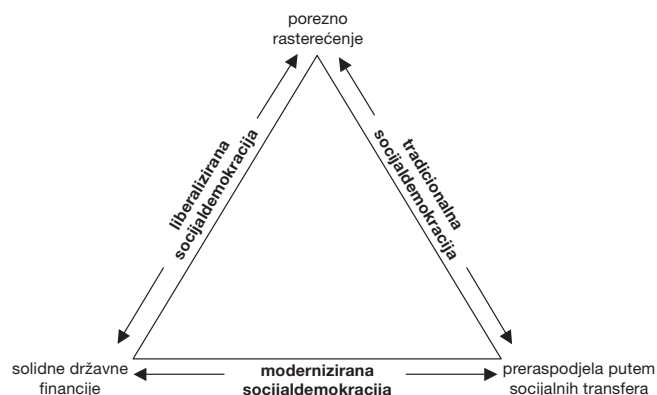
	Tradicionalna	Modernizirana	Liberalizirana
Fiskalna politika	Bez ograničenja izdataka, unatoč tome snižavanja poreza; porezna politika tek uvjetno orijentirana prema tržišnom natjecanju <i>Nema konsolidacije</i>	Ograničenje izdataka i povećanje prihoda; progresivni porezni sustav i oporezivanje poduzeća osjetljivo na globalizaciju <i>Konsolidacija i preraspodjela</i>	Ograničavanje izdataka i smanjenje poreza; Porezna politika orijentirana prema tržišnom natjecanju <i>Investicije u humani kapital</i>
Politika zapošljavanja	Pasivna politika tržišta rada <i>Sigurnost dohotka</i>	Aktivirajuća politika tržišta rada <i>Investicije u humani kapital</i>	Aktivirajuća politika tržišta rada <i>Sudjelovanje na tržištu</i>
Socijalna politika	Zadržavanje visoke razine socijalne zaštite; zbog visokih transfera male mogućnosti za povećanje usluga <i>Osiguranje statusa</i>	Zadržavanje visoke razine socijalne zaštite i važnosti socijalnih usluga <i>Jednake životne šanse</i>	Restrikcije i privatizacija; sve veće značenje privatne skrbi <i>Sprečavanje siromaštva</i>

Pojmovi “modernizirana” i “liberalizirana” ne smiju se shvatiti kao normativne oznake na temelju subjektivnog vrednovanja. Ti pojmovi na temelju objektivnih kriterija označavaju prevladavajući smjer revizije klasičnih socijaldemokratskih instrumenata. Razlika između moderniziranih i liberaliziranih socijaldemokratskih stranaka pokazuje se osobito u odnosu na državu blagostanja. Modernizirana socijaldemokracija nadopunjuje državu blagostanja državom socijalnih investicija, ali je ne zamjenjuje. Taj tip socijaldemokracije ne ograničava državne zadaće niti se progresivno oslanja na tržišna rješenja, nego povećava područje državnih zadaća upravo

na polju socijalnih investicija. Naprotiv, liberalizirana socijaldemokracija bar djelomice zamjenjuje postojeću regulaciju tržišnim rješenjima i time se približava liberalnim predodžbama. Osiguranje minimalnih standarda socijalne politike i uključivanje u tržište rada zamjenjuju dalekosežnu dekomodifikaciju. Bitna obilježja triju tipova sažeta su u tablici 2. Ta tri divergentna “tipa” politike socijaldemokratskih vlada mogu se koncipirati kao sukob triju konkurentskih ciljeva (slika 1) između kojih se socijaldemokratske stranke na vlasti moraju odlučiti.¹⁸

¹⁸ To gledište oslanja se na trilemu ekonomije usluga Iversona i Wrena (1998).

Slika 1: Sukob socijaldemokratskih ciljeva

Tradicionalna socijaldemokracija slijedila je klasični socijaldemokratski cilj preraspodjele pomoću visokih socijalnih transfera, ali nije mogla izbjeći pritisak poreznog natjecanja te je na njega odgovorila primjerenim poreznim reformama. Porezi su sniženi, no izdaci nisu smanjeni. Saniranje državnih financija stavljeno je na začelje političkoga dnevnog reda. *Liberalizirana socijaldemokracija* odustala je od cilja obuhvatne preraspodjele ili ga je zamijenila ciljanom pomoći potrebitim pojedincima. Time je, s jedne strane, bila u stanju sanirati državne financije u domeni izdataka, a s druge je strane mogla provesti porezna rasterećenja odnosno mogla je zadržati relativno nisku razinu poreza. Naprotiv, *modernizirana socijaldemokracija* i dalje je slijedila cilj preraspodjele uz istodobno saniranje državnog proračuna. Istodobno ostvarivanje ta dva cilja nije dopustilo da se dodatno teži i niskom poreznom opterećenju. Stoga su porezi sniženi samo na onim područjima (poduzeća, kapital) na kojima je to zbog poreznog natjecanja izgledalo neizbježno (kako bi se spriječio bijeg od poreza).

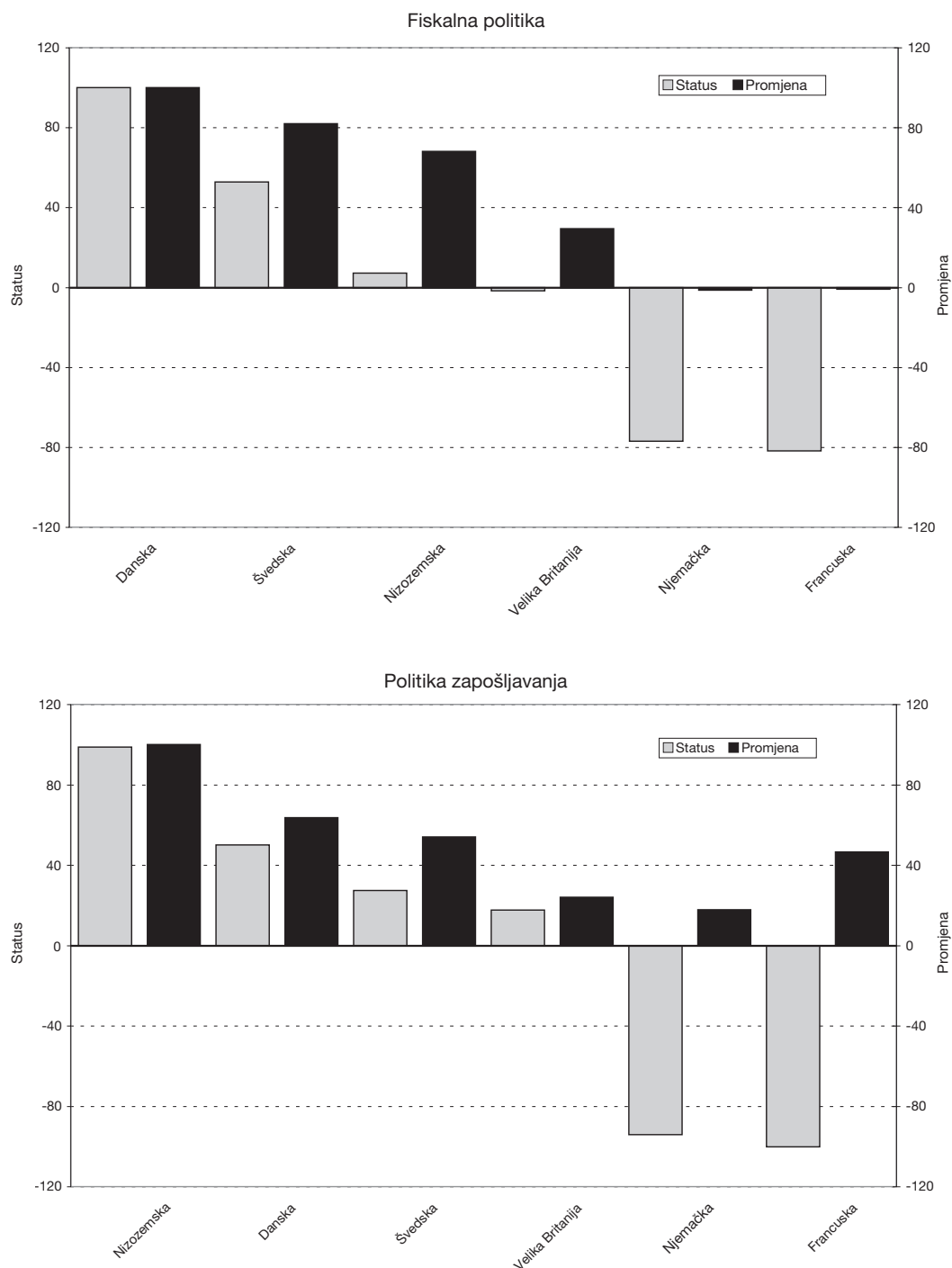
Iako se učinci političkih mjera često osjećaju s vremenskom odgodom, a eksterni čimbenici koji se ne mogu izravno mijenjati (međunarodna konjunktura, monetarna politika ECB-a, njemačko ujedinjenje itd) utječu na rezultate, usporedba politika socijaldemokratskih vlada bila bi nepotpuna bez usporedbe rezultata tih politika. Pritom se kao poželjni (socijaldemokratski) politički ciljevi pretpostavljaju solidne državne financije, visoka razina zaposlenosti i izgrađena država blagostanja, čija se najvažnija zadaća vidi u sprečavanju siromaštva (Merkel 2001). Ti se ciljevi operacionaliziraju pomoću sljedećih indikatora: u fiskalnoj politici visinom državnog duga i strukturnog deficita proračuna, u politici zapošljavanja stopom nezaposlenosti i stopom zapošljavanja, a u socijalnoj politici visinom socijalnih izdataka po glavi stanovnika (usklađenih s razinom cijena) te u stopi promjene ugroženosti siromaštvom prije socijalnih transfera i nakon njih (u svrhu mjerenja “djelotvornosti” socijalne države). Sljedeće slike prikazuju, s jedne strane, kakva je bilanca zemalja 2002. godine s obzirom na navedene indikatore u usporedbi s prosječnom vrijednošću šest zemalja sa socijaldemokratskim vladama (“status”), a s druge strane, kako su se vrijednosti razvijale od stupanja na dužnost socijaldemokratskih vlada (“promjena”).

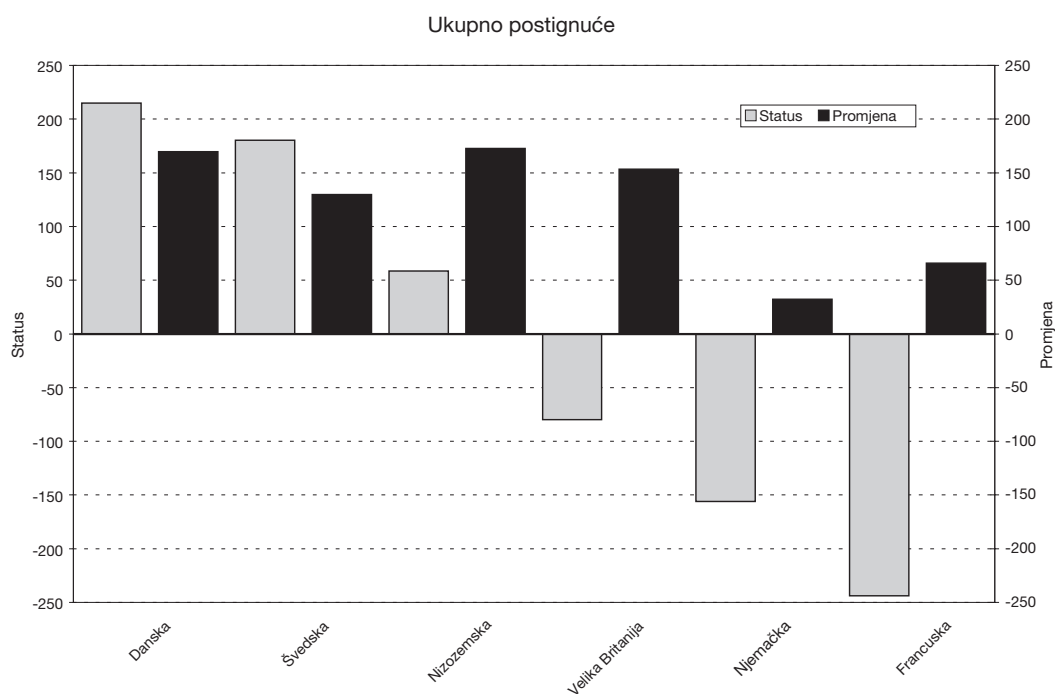
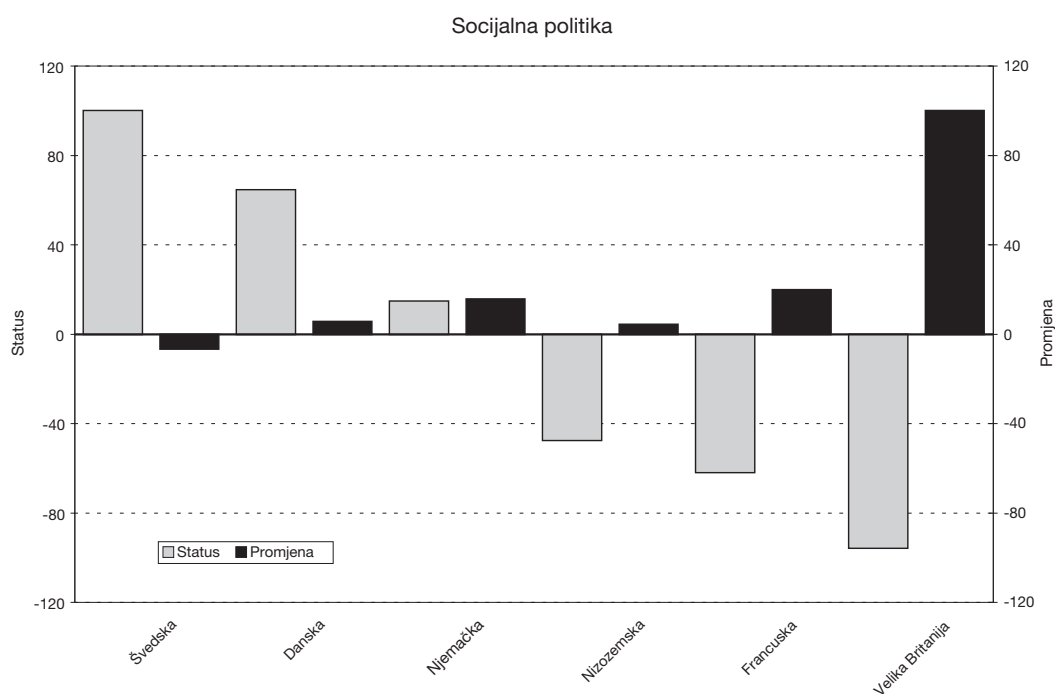
Pokazuje se da se različiti obrasci politika navedena tri tipa podudaraju sa specifičnom bilancom postignuća. U svim su se zemljama, osim u Njemačkoj i Francuskoj, poboljšale vrijednosti razine duga i proračunskog deficita u usporedbi

s trenutkom dolaska socijaldemokrata na vlast (slika 2). Međutim, razlike među zemljama su znatne, pri čemu se osrednje fiskalno postignuće Velike Britanije glede indikatora promjene može objasniti prije svega dobrom ishodišnom situacijom u usporedbi s Danskom, Švedskom i Nizozemskom. I u politici zapošljavanja pokazuje se dvojna ocjena postignuća, pri čemu je tradicionalna socijaldemokracija – unatoč poboljšanju uvjetovanom konjunktrom – postigla najslabiji uspjeh. Samo u socijalnoj politici *tradicionalna socijaldemokracija* ne prolazi lošije od *liberalizirane*. Velika Britanija još uvijek zauzima posljednje mjesto, iako je postigla najveći razvojni pomak od svih šest

zemalja. To ilustrira enormni “socijaldemokratski proces sustizanja” koji je postigla Blairova vlada. Skandinavske zemlje i dalje su na vrhu kod kriterija postignuća socijalne politike, no visoka razina socijalne države nije se mogla dodatno povećati. *Modernizirana socijaldemokracija* u ukupnom je rangiranju jednoznačno na vrhu. Ako su političke mjere u Velikoj Britaniji i Nizozemskoj pridonijele pozitivnom razvoju, prije svega u fiskalnoj politici i politici zapošljavanja, ipak su išle na štetu postignuća u socijalnoj politici. U Francuskoj i Njemačkoj se, naprotiv, ne može uočiti nikakvo značajno poboljšanje socijalnodržavnih indikatora postignuća.

Slika 2: Usporedba postignuća

Napomena: Za standardizaciju statusa na kraju vladina mandata odnosno 2002. godine izračunata su za pojedine zemlje postotna odstupanja od aritmetičke sredine svih šest zemalja za odgovarajuće parove indikatora u tri policy područja. Za fiskalnu politiku to su bili visina državnog duga i strukturni deficit proračuna, za politiku zapošljavanja stopa zapošljavanja i stopa nezaposlenosti, a za socijalnu politiku visina socijalnih izdataka po glavi stanovnika (usklađena s razinom cijena) i stopa promjene ugroženosti siromaštvom prije socijalnih transfera i nakon njih. Za pokazatelje promjena uzete su odgovarajuće promjene oba mjerena indikatora u postotnim bodovima od početka vlade do njezina kraja (odnosno do 2002). Rezultati su normirani u odnosu na maksimalnu vrijednost na skali od -100 do +100. Za ukupnu bilancu onda je za svaku zemlju izračunata suma vrijednosti statusa i promjena. Pozitivne vrijednosti znače niže dugove odnosno deficite, niže stope nezaposlenosti odnosno više stope zapošljavanja te više socijalne izdatke i veće smanjenje ugroženosti siromaštvom uslijed socijalnih transfera. Negativne vrijednosti znače više dugove odnosno deficite, višu stopu nezaposlenosti i nižu stopu radnog stanovništva odnosno niže socijalne izdatke odnosno nižu stopu promjene ugroženosti siromaštvom prije socijalnih transfera i nakon njih.

Izvor: vlastiti izračuni na temelju podataka Eurostata i OECD-a.

Čimbenici objašnjenja divergentnih putova socijaldemokratskih reformi

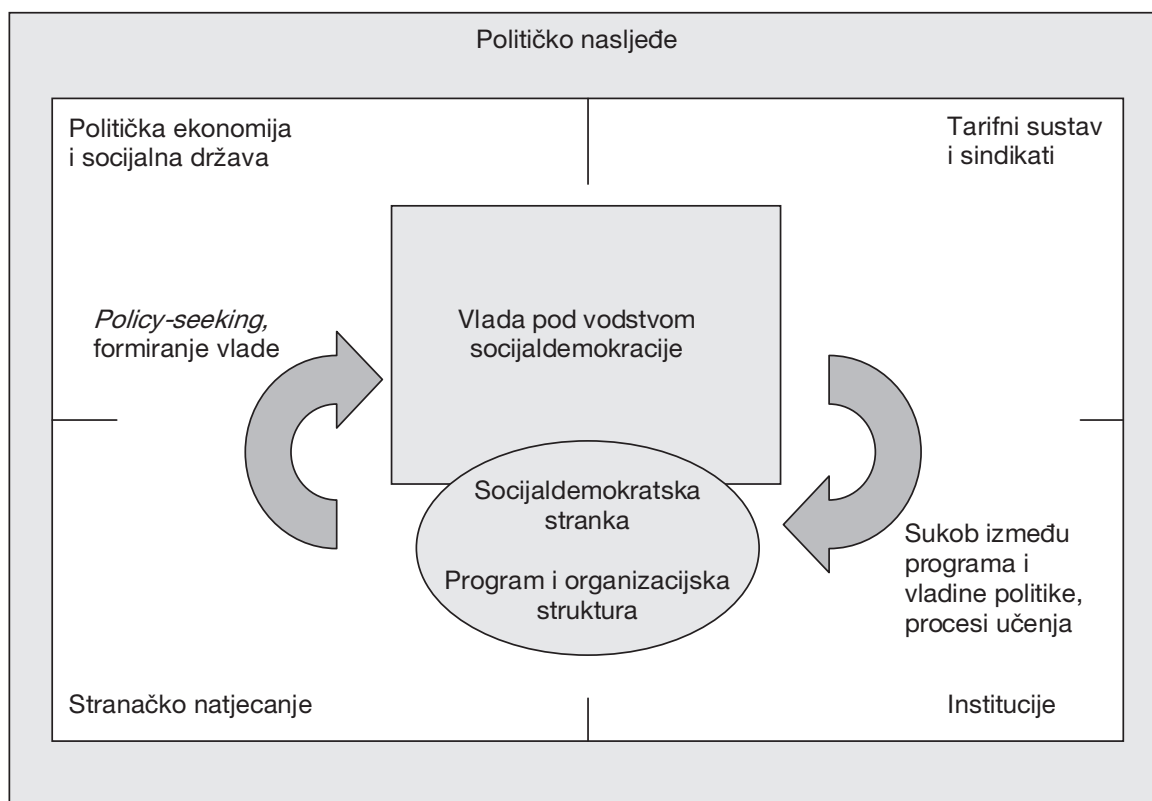
Različite politike i bilance postignuća te opisane odluke kod sukoba ciljeva pretpostavljaju mogućnosti vlada da biraju i upravljaju. One nedvojbeno imaju mogućnosti oblikovanja, no ovdje analizirane socijaldemokratske stranke nisu na jednak način raspolagale svim spomenutim strategijama. U skladu s pristupom “institucionalizma usredotočenog na aktere” (Scharpf 2000) u nastavku ćemo zaključno pokušati objasniti nastanak navedena tri obrasca politika odnosno tipa stranaka u ovisnosti o tim divergentnim mogućnostima djelovanja.

Polazimo od postavke da se vladina politika može objasniti kao “produkt interakcija između intencionalno djelatnih aktera”, a da su te interakcije obilježene kontekstom u kojem se odvijaju (Scharpf 2000). Najznačajniji interakcijski partneri socijaldemokratske partije na vlasti mogu biti koalicijske i opozicijske stranke, političke institucije s legislativnim ili juridičkim kompetencijama (primjerice, drugi parlamentarni domovi i ustavni sud), sindikati, poslodavci te drugi ekonomskopolitički i socijalnopolitički relevantni akteri. Kako oni mogu utjecati (odnosno utječu)

koji socijaldemokratska stranka na vlasti anticipira te tijekom vremena može biti podložan promjenama.¹⁹ U taj je kontekst djelovanja uklopljeno zatečeno “političko nasljeđe” (prethodne političke odluke, “objektivno” stanje problema), koje također utječe na percepciju problema i program djelovanja aktera. Ta je struktura pojednostavljeno prikazana na slici 3.

Model objašnjenja na kojem se temelji ova slika polazi od pretpostavke da neka stranka načelno teži tome da u vladi slijedi svoje programske ciljeve, koji se obično objavljuju u obliku izbornih programa (o takozvanoj teoriji mandata usp. Klingemann/Hofferbert/Budge 1994; Volkens 2004). Dinamikom stranačkog natjecanja (primjerice, anticipiranim gubitkom glasova u korist opozicijskih stranaka), inercijom struktura socijalne države, sukobima sa sindikatima i institucionalnim blokadama odlučivanja u sustavu vlasti vlada je u određenim okolnostima eventualno prinuđena udaljiti se od svoga prvobitnog programa djelovanja.²⁰ Kako reagira na tu situaciju i koji su unutarstranački sukobi ili procesi učenja s time eventualno povezani valja opet ocijeniti u ovisnosti o njezinoj internoj organizacijskoj strukturi. Koju su ulogu igrali ti čimbenici prilikom nastanka triju tipova politika socijaldemokratskih vlada?

Slika 3: Kontekst djelovanja socijaldemokratskih vlada

na vladinu politiku ovisi o njihovu unutarnjem ustrojstvu, mogućnostima i strategijama djelovanja, koje su opet određene tipom socijalne države i posebnostima političke ekonomije, ustava, stranačkog sustava itd. Iz ukupnosti tih čimbenika proizlazi specifičan kontekst djelovanja,

¹⁹ Osim toga treba poći od toga da kontekst djelovanja varira od jednog do drugog *policy* područja, primjerice ako zakonodavne kompetencije drugog doma nisu jednako velike u svim *policy* područjima.

²⁰ Te čimbenike stranka eventualno već anticipira u svome izbornom programu – no to ne znači da kao vladajuća stranka unatoč tome neće biti prinuđena odstupiti od svoga programa.

Programi i struktura socijaldemokratskih stranaka na vlasti

U slučaju kad uglavnom ne postoje izvanjske restrikcije, samo se programom neke vladajuće stranke može objasniti zašto vlada slijedi ovu ili onu politiku (Cox 2001). Odustajanje od tradicionalnih socijaldemokratskih političkih instrumenata u tom je kontekstu plauzibilno samo u slučaju britanskih i danskih socijaldemokrata, budući da su obje stranke već u opoziciji prošle proces programske i organizacijske obnove (Shaw 1996; Frenzel 2002). Švedskom SAP-u je programska prilagodba pošla za rukom tek kao reakcija na specifična iskustva prvih godina nakon promjene vlasti, kad je u uvjetima fiskalne krize početkom devedesetih godina sa svojom politikom djelomice izrazito odstupio od dotadašnjeg stranačkog kursa (Lindgren 1999). Kod nizozemskog PvdA-a započeta je programska debata prekinuta dolaskom na vlast 1989. godine (Velika koalicija) (Becker/Cuperus 1998). Uslijed tog se mogla uočiti izrazita razlika između još pretežno tradicionalnog programa PvdA-a i njezine liberalizirane politike. Zašto je slijedila vladinu politiku koja nije bila u suglasnosti s njezinim programom treba, dakle, objasniti izvanjskim čimbenicima (vidi dolje). Razlike između programa i vladine politike mogle su se uočiti i u Njemačkoj s trajanjem vladina mandata, budući da je i SPD ušao u vladu s tradicionalnim programom (Egle/Henkes 2003), no vlada se od njega sve više udaljavala nakon 2003. Nasuprot tome, PS se u opoziciji doduše programski obnovio, ali ne na način britanske i danske socijaldemokracije, nego u obliku revitalizacije lijevo-republikanskih vrijednosti (Hincker 1997). Time su se francuski socijalisti svjesno odlučili protiv približavanja mjerama politike ponude te su među strankama što ih ovdje istražujemo sa svojom politikom stajali najdalje lijevo u lijevo-tradicionalnom spektru.

Različita sposobnost odnosno nesposobnost za programsku obnovu i uspješno ophođenje s unutarstranačkim sukobima može se velikim dijelom objasniti organizacijskom strukturom stranaka. Tri stranke s centraliziranim vodstvom i tvorbom volje (SAP, SD, *New Labour*) pokazale su se znatno sposobnije za prilagodbu i razrješenje sukoba nego organizacijski jače fragmentirane stranke (PvdA, SPD i PS).

Struktura političke ekonomije i socijalne države

Struktura financiranja i gustoća regulacije socijalne države utječe kako na postignuća nacionalne privrede, tako i na izbor strategija političkih aktera. Pritom je za socijaldemokratske vlade preprekom naročito socijalna država koja se financira doprinosima, što pridonosi tradicionalnom profilu socijaldemokracije u Njemačkoj i Francuskoj. Nizozemska, gdje se socijalna država također velikim dijelom financira preko socijalnog osiguranja, opet se pokazuje kao izniman slučaj (vidi dolje). Osim što socijalna država, kao što je dovoljno poznato, u velikoj mjeri otežava zapošljavanje (usp. npr. Scharpf/Schmidt 2000), ona i iz perspektive teorije djelovanja ima za posljedicu neke prepreke. Tako sustavi socijalnog osiguranja kao samostalne korporacije pokazuju interes za održavanje statusa quo te se zbog primijenjenog postupka međugeneracijskog transfera sredstava i pravnih ovlaštenja što se stječu na temelju plaćanja doprinosa mogu reformirati samo uz duge prijelazne rokove (Palier 2004).

Ta ovisnost o prethodnom putu manje je uočljiva u socijalnim državama koje se pretežno financiraju porezima. Osim toga, u upravljanju različitim granama socijalnog osiguranja sudjeluju socijalni partneri, zbog čega se za eventualne reforme moraju pridobiti dodatni akteri (prije svega sindikati). Naposljetku, institucionalna razdvojenost naknade za nezaposlene, koja se financira doprinosima, i pomoći za nezaposlene i socijalne pomoći, koja se financira porezima (u Njemačkoj do 2005), može se smatrati odgovornom za manjkavu učinkovitost i sporo uvođenje aktivirajuće politike tržišta rada. Problemi nadležnosti i koordinacije koji su time prouzročeni često su bili zaprekom jedinstvenoj strategiji aktiviranja u Njemačkoj i Francuskoj (Dollé 2004; Trampusch 2003). Dok su u Skandinaviji svi nezaposleni podlijegali skrbi jedne ustanove (uprave za rad), u drugim su se zemljama odgovarajuća pojednostavljenja morala tek mukotrpno uvesti. Pritom je Velika Britanija prednjačila ispred Nizozemske, Francuske i Njemačke, gdje su spomenute sile institucionalne inercije države socijalnog osiguranja odgodile implementaciju tih mjera.

Kao dodatno ograničenje prostora za djelovanje pokazuje se i velika gustoća regulacije na tržištu rada. Nju kao teško izborenu tekovinu žestoko brane tradicionalni socijaldemokratski klijenti i sindikati. Ni u jednoj zemlji socijaldemokratske vlade nisu se usudile provesti dalekosežnije korake deregulacije, a u Francuskoj je komunistički koalicijski partner čak tražio jačanje zaštite od otpuštanja, što je, međutim, spriječila ustavna država. Nizozemska je i tu svojevrsna iznimka, dok je u Švedskoj i Njemačkoj tržište rada jedino na "rubovima" postalo nešto fleksibilnije (zaposlenja s nepunim radnim vremenom, mini zaposlenja).

Sindikati i tarifni sustav

Interakcija sa sindikatima još uvijek utječe na politiku socijaldemokratskih stranaka. Tako su sindikati u Švedskoj, Danskoj i Nizozemskoj dopustili da budu obvezani na reformsku politiku vlade, čime se znatno povećao njezin prostor za djelovanje. Uz pristanak sindikata u tim su zemljama uspješno provedene restrikcije socijalne politike i/ili fleksibiliziranje tržišta rada. U Njemačkoj je taj pokušaj doživio neuspjeh unatoč "savezu za rad", jer se vlada nije uspjela dogovoriti sa sindikatima oko zajedničke dijagnoze problema (Heinze 2003). U Francuskoj je strah od sindikalnih protesta spriječio da se započne s hitno potrebnom mirovinskom reformom. U Velikoj Britaniji vezivanje sindikata uz vladu nije bilo "nužno" jer je Blairova vlada naspram prethodne konzervativne vlade slijedila politiku koja je bila naklonjena zaposlenicima i stoga nije trebala računati sa sindikalnim otporom.

Divergirajući obrasci djelovanja mogu se interpretirati kao različiti oblici političke razmjene (Egle i dr. 2004). Opcije razmjene kojima raspolaže neka vlada ovise o sposobnosti sindikata za strateško djelovanje i preuzimanje obveza te o institucionalnoj sposobnosti vlade ("sjena hijerarhije") da u nuždi provede svoju politiku i bez pristanka socijalnih partnera. U Švedskoj i Danskoj su vlade bile u stanju

izreći tu prijetnju sindikatima. U Švedskoj je onda pošlo za rukom dobiti prešutan sindikalni pristanak, osobito jer im je zajamčeno da će se socijalne restrikcije ponovno revidirati po okončanju krize. U Danskoj su sindikati pridobiveni za konkretan oblik reforme tržišta rada. U slučaju Nizozemske su se mogli poduzeti još dalekosežniji reformski koraci, budući da je unutar intaktnih korporativističkih institucija (Zaklada rada, Vijeće za socijalnu i ekonomsku politiku) postignuta zajednička analiza problema te su se socijalni partneri obvezali na dugoročnu strategiju, prije svega kod zakonodavstva koje se tiče tržišta rada. U Njemačkoj je vlada u "savezu za rad" proigrala mogućnost političke razmjene, jer je provela zakone naklonjene sindikatima (primjerice, novelu Zakona o ustrojstvu poduzeća), a da od sindikata nije zauzvrat tražila nikakav ustupak, na području tarifne politike ili na nekom drugom polju (Traxler 2003). U Francuskoj se zbog slabosti i fragmentacije tamošnjih sindikata od početka nije moglo očekivati sklapanje neokorporativističkih aranžmana.

Stranačko natjecanje

Stranački sastav neke koalicije utječe na profil i smjer vladine politike jednako kao i konkurencija opozicijskih stranaka (Kitschelt 2001). I doista se u zemljama koje smo ovdje istražili određena kombinacija konstelacije vlade (samostalna, manjinska ili koalicijska vlada) te strukture i smjera građanskog tabora pokazuje kao najvažnija varijabla za objašnjenje politike socijaldemokratskih vlada. *New Labour* je agirao kao samostalna vladajuća stranka bez prinude na kompromis i neopterećen opozicijom. Okretanje leđa tradicionalnoj lijevoj misaonoj baštini i zadržavanje privredno liberalnog naslijeđa prethodne vlade nije naišlo ni na kakve stranačke zapreke, jer zbog većinskog izbornog sustava nije bilo straha od konkurencije neke lijeve stranke. Britanska socijaldemokracija može čak zastupati liberalnije pozicije od kontinentalnih kršćansko-demokratskih stranaka, a da ne izgubi birače. Specifična kombinacija fiskalne politike sposobne za natjecanje uz istodobno zadržavanje visoke razine socijalne države u Skandinaviji može se objasniti konstelacijom tamošnjih manjinskih vlada (Green-Pedersen 2001). Fakultativna suradnja s građanskim ili lijevim strankama, vezana uz određena *policy* područja, enormno je povećala prostor za djelovanje danske i švedske socijaldemokracije. Osim toga, manjinska vlada umanjuje socijaldemokratskoj stranci potencijalno opasnu konkurenciju neke lijeve stranke. Birači koji su izgubljeni u korist lijevih stranaka – a ne, primjerice, u korist građanskih stranaka centra – ostali su u lijevom taboru i nisu ugrožavali vlast SAP-a. Nasuprot tome, socijaldemokratske stranke u koalicijskim vladama bile su prisiljene praviti odgovarajuće kompromise u određenom smjeru. PvdA koalirao je najprije s kršćansko-demokratskom CDA, nakon toga s dvije liberalne stranke, dakle uvijek s konkurentima koji su u pitanjima ekonomske politike smješteni desno od socijaldemokracije. Velikom koalicijom socijaldemokrata i kršćanskih demokrata početkom devedesetih godina osim toga je spriječena uzajamna blokada dvaju stranaka

socijalne države koja se zbog straha od gubitka glasova u korist druge stranke mogla dogoditi u konkurentskoj situaciji. Umjesto toga su obje stranke zajedno provele nepopularne restrikcije (Visser/Hemerijck 1998). U “ljubičastoj koaliciji”, koja je došla nakon toga, PvdA unatoč višestrukim pokušajima nije uspio ostvariti promjenu u smjeru manje restriktivne fiskalne politike, jer bi inače izgubio svoju koalicijsku sposobnost, a time i sposobnost za formiranje vlade. U fragmentiranom nizozemskom stranačkom sustavu odnosi stranaka među sobom jednako su važni za formiranje vlade kao i rezultati izbora (Andeweg 2000). Stoga se u slučaju PvdA može govoriti o tome da su toj stranci respektivni koalicijski partneri “nametnuli” liberalizaciju njene politike, što objašnjava začuđujući raskorak između programa te stranke i njezine politike na vlasti.

U Francuskoj se može uočiti suprotan slučaj, tamo je PS koalirao s tri lijeve stranke. Lijeve su stranke strogo odbijale ne samo ortodoksnu fiskalnu politiku, nego su nastojale jedna drugu nadmašiti u zahtjevima za povećanjem socijalnih usluga i preraspodjelom. Odustajanje od relativno “lijevog” vladina kursa ugrozilo bi stabilnost koalicije (Egle 2005). Tome valja pridodati da u Francuskoj iz građanskog tabora nije bilo nikakvog pritiska u smjeru dalekosežnih reformi, budući da on u pogledu etatizma i državnog intervencionizma jedva zaostaje za klasičnom socijaldemokracijom i time ograničava njezin manevarski prostor na središte stranačkog spektra (Egle 2006). Za SPD se kao središnji čimbenik objašnjenja njegove politike nije pokazao koalicijski partner, nego natjecanje sa strankama unije (CDU/CSU). Svojom većinom u Bundesratu CDU/CSU je vladi otežao stvaranje socijaldemokratskog profila²¹, a istodobno je u izborima izvlačio korist iz nezadovoljstva tradicionalnih pristaša SPD-a. Općenito se može uočiti da je u Njemačkoj, Francuskoj i Nizozemskoj – dakle tamo gdje socijaldemokracija konkurira s kršćansko-demokratskom odnosno etatističkom građanskom strankom – bila otežana modernizacija socijaldemokratskog programa. Opasnost da socijaldemokracija, bar u nekim točkama, s desna pretekne glavnu građansku stranku (*leapfrogging*) toliko je velika da se time otežava problematiziranje i preispitivanje tradicionalnih socijaldemokratskih političkih instrumenata. I doista su žestoki unutarstranački sukobi izbijali zbog toga što su se mnogi pristaše tužili da socijaldemokracija gubi “samostalan” profil naspram kršćanske demokracije (Seeleib-Kaiser 2002).

Političko-institucionalni poredak

Političke institucije poput drugih domova i ustavnih sudova još su jedan snop varijabli za objašnjenje djelovanja socijaldemokratskih vlada. Te su institucije samo u Francuskoj i Njemačkoj igrale neku vidljivu ulogu.²² Ustavno je vijeće doduše spriječilo mnogobrojne projekte Jospinove vlade, no vlada je bila u stanju ili naći neko drugo rješenje za svoj naum, ili je – kao u slučaju zaštite od otpuštanja – sud spriječio mjeru koja bi još pojačala tradicionalistički profil vlade.

Jedan od središnjih čimbenika za profil Schröderove vlade bio je utjecaj Bundesrata. Pokrajinski je dom, u kojem je

²¹ Tako je vlada bila prisiljena jače sniziti najvišu poreznu stopu, a spriječeno je i smanjenje poreznih povlastica i subvencija.

²² U Danskoj i Švedskoj ne postoji drugi dom, u Velikoj Britaniji Gornji dom raspolaže tek slabim suspenzivnim vetom, “Eerste Kamer” u Nizozemskoj također u praksi samo vrlo rijetko koristi svoje pravo veta (usp. Berndt 2000). Poseban ustavni sud ne postoji ni u jednoj od te četiri zemlje.

prevlast imao opozicijski CDU/CSU, prisilio SPD u nekim slučajevima na dalekosežne ustupke. Ti su kompromisi najčešće prisilili SPD na snažnije tržišno orijentiranu politiku nego što ju je sama stranka isprva bila spremna provesti. To važi za znatno smanjenje najviše porezne stope kod poreza na dohodak te osobito za politiku tržišta rada (Zohlnhöfer 2004). Time je olakšan zaokret od dotadašnjih obrazaca politike, koji je započeo 2003, no značajno je otežano stvaranje koherentnoga socijaldemokratskog profila.

Političko nasljeđe i trenutak preuzimanja vlasti

Kao jedan od resursa dalekosežne reformske politike pokazuje se trenutak preuzimanja vlasti i percepcija velikog problemskog pritiska kod stanovništva. Tako je SAP strogi konsolidacijski kurs i socijalne restrikcije legitimirao spram svojih pristaša masivnom proračunskom krizom početkom devedesetih godina (Wörlund 1995). U Nizozemskoj i Njemačkoj je vlada bila u stanju iskoristi ogorčenost stanovništva zbog očiglednog lošeg upravljanja²³ u politici tržišta rada i socijalnoj politici za prevladavanje dotadašnje blokade reformi. No sve dok su konjunkturni učinci mogli prekriti strukturne reformske deficite, što je osobito bio slučaj u Francuskoj te u Njemačkoj do 2002, vlade nisu imale povoda da riskiraju sukob s ključnom skupinom svojih birača.

Francuski i njemački socijaldemokrati osim toga su se morali boriti s time da su im prethodne vlade prepustile reformske zadaće, dok su u drugim zemljama već bile poduzete nepopularne reforme. To osobito važi za britanski slučaj. Prethodna konzervativna vlada (osobito vlada Margaret Thatcher) smanjila je socijalne usluge, slomila veto moć sindikata i deregulirala tržište rada. Time je *New Labour* imao dovoljno slobodnog prostora da u svojoj politici stavi socijaldemokratske naglaske, a da pritom ne ograniči konkurentnost i ne preopteretiti socijalne sustave. Od mjera prethodne vlade koristi su imali i PvdA i skandinavski socijaldemokrati. U Danskoj i Švedskoj porezni je sustav već bio usklađen s tržišnim natjecanjem. Socijaldemokracija tamo više nije morala voditi unutarstranački sukob oko povlaštenog tretiranja mobilnih izvora dohotka (dvojni porez na dohodak) i smanjenja poreza na poduzeća – za razliku od Njemačke i Francuske, gdje je stranačka ljevica takve mjere kritizirala kao odustajanje od socijaldemokratskih ciljeva preraspodjele. Napokon, PS i SPD su sredinom devedesetih godina mobilizirali protiv započetih reformi Kohlove i Juppéove vlade, stoga obje stranke nisu izabrane da bi ubrzale proces reformi, nego da bi ga spriječile. I to je jedan od razloga zašto su obje stranke najsnažnije ustrajale unutar tradicionalnog obrasca politike.

Facit

Politika socijaldemokratskih vlada tijekom devedesetih godina samo je na nekolicini područja bila jednako usmjerena prema istovrsnom obliku razvoja. Kao različite

tipove socijaldemokratske politike, utemeljene na različitim katalozima ciljeva i u tu svrhu korištenim instrumentima fiskalne, socijalne i politike zapošljavanja, možemo razlikovati *tradicionalnu*, *moderniziranu* i *liberaliziranu socijaldemokraciju*. Ta se tri tipa mogu objasniti različitim odlukama u situaciji sukoba ciljeva. *Tradicionalna* je *socijaldemokracija* reagirala na promijenjene kontekstualne uvjete zadržavanjem visoke socijalne zaštite te, unatoč tome, snižavanjem poreza, no zanemarila je konsolidaciju javnih financija. Posljedica te politike bio je neuspjeh u postizanju klasičnih socijaldemokratskih ciljeva.

Liberalizirana socijaldemokracija postigla je doduše znatno bolje rezultate na području fiskalne i politike zapošljavanja nego Francuska i Njemačka, no socijalnopolitički ciljevi izgubili su svoj istaknuti značaj. Taj je cilj potisnut u pozadinu u korist konsolidacije i poreznog rasterećenja. Prilagodba *modernizirane socijaldemokracije* na razini instrumenata dopustila je da se i u promijenjenim uvjetima uspješno zadrže tradicionalni ciljevi. Međutim, zbog toga se izričito nije težilo cilju općeg poreznog rasterećenja, nego su porezi smanjeni samo na područjima gdje se to zbog uvjeta u međunarodnom okruženju nije moglo izbjeći. Mogućnost da se slijedi odgovarajući *Policy-Mix* (mješavina politika, nap. prev) uvelike je određena specifičnostima nacionalnog konteksta. Osobito je stranačko natjecanje utjecalo na pravac preobrazbe politike. Tako je liberalizirana socijaldemokracija bila u stanju agirati u okolini u kojoj je imala dovoljno prostora za djelovanje prema centru (Velika Britanija) ili su je koalicijski partneri potisnuli u tom smjeru (Nizozemka). Neodlučne reforme tradicionalne socijaldemokracije mogu se objasniti time da je stranačko natjecanje zbog snažnih građanskih stranaka koje se zalažu za socijalnu državu ili tradicionalističkih lijevih koalicijskih partnera znatno otežalo programsko otvaranje. Nasuprot tome, uspješni su *Policy-Mix modernizirane socijaldemokracije* znatno olakšale manjinske vlade koje su omogućile fleksibilnu potragu za parlamentarnim većinama oko sadržajnih pitanja u cijelome stranačkom političkom spektru. Situacija dvaju skandinavskih stranaka, koje s lijevim i desnim strankama imaju (legislativne) "koalicijske opcije", olakšava fleksibilnost na razini političkih instrumenata, zbog čega je opet bilo moguće zadržavanje klasičnih ciljeva. Zaključno se može reći da se ne može uočiti jedinstven "Treći put" ili konvergencija politika socijaldemokratskih vlada. Međutim, osobito bilanca postignuća *tradicionalne* socijaldemokracije sugerira pretpostavku da je nužna prilagodba socijaldemokratskih instrumenata promijenjenim kontekstualnim uvjetima vladina djelovanja kako bi se ostvarili socijaldemokratski ciljevi. Iako je mogućnost takve prilagodbe načelno otvorena svim socijaldemokratskim strankama, nacionalni konteksti djelovanja konfrontiraju šest stranaka koje su bile predmetom ovog istraživanja s vrlo različitim odnosima troškova i koristi. Međutim, troškovi političko-programskog zastoja s vremenom rastu – to u najmanju ruku sugerira bilanca postignuća tradicionalne socijaldemokracije. Stoga se za njemačku i francusku socijaldemokraciju u manjoj mjeri postavlja načelno pitanje o promjeni, a više o trenutku kad je treba započeti.

²³ U Nizozemskoj je u Buurmeijerovu izvještaju otkrivena zloupotreba mirovina za radno nesposobne osobe, u Njemačkoj je istraga Saveznog revizorskog suda pokazala da je velik broj statistika koje je objavio Savezni ured za rad o uspjehu njegovih napora u posredovanju posla bio lažan.

Literatura

- Anderson, K. (2001): Wohlfahrtsstaat und Arbeitsmarkt in Schweden und den Niederlanden: Ergebnisse und Erfahrungen aktueller Reformen, u: Alber, J./Kohl, J. (ur), *Arbeitsmarkt und Sozialstaat*, Wiesbaden, 407–436.
- Andeweg, R. (2000): From Dutch Disease to Dutch Model? Consensus Government in Practice, *Parliamentary Affairs*, 53(4), 697–709.
- Becker, F./Cuperus, R. (1998): Dutch Social Democracy between Blair and Jospin, u: Cuperus, R./Kandel, J. (ur), *European Social Democracy: Transformation in Progress*, Amsterdam: Bevrjiding, 247–255.
- Berndt, U. (2000): Die Erste Kammer der Niederlande: Politisierung statt Selbstbeschränkung?, u: Riescher, G./Russ, S./Haas, C. (ur), *Zweite Kammern*, München: Oldenbourg Verlag, 255–268.
- Blancke, S./Schmid, J. (2003): Bilanz der Bundesregierung Schröder im Bereich der Arbeitsmarktpolitik 1998–2002: Ansätze zu einer doppelten Wende, u: Egle, C./Ostheim, T./Zohlnhöfer, R. (ur), *Das rot-grüne Projekt: Eine Bilanz der Regierung Schröder 1998–2002*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 215–238.
- Boix, C. (1998): *Political Parties, Growth and Equality: Conservative and Social Democratic Economic Strategies in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bonoli, G. (2004): Social Democratic Party Policies in Europe: Towards a Third Way?, u: Bonoli, G./Powell, M. (ur), *Social Democratic Party Policies in Contemporary Europe*, London: Routledge, 197–213.
- Braun, T. (2003): Ein neues Modell für Flexicurity: Der dänische Arbeitsmarkt, *WSI Mitteilungen*, 2003(2), 92–99.
- Clift, B. (2004a): New Labour's Second Term and European Social Democracy, u: Ludlam, S./Smith, M. (ur), *Governing as New Labour: Policy and Politics under Blair*, New York: Palgrave, 34–51.
- Clift, B. (2004b): The Employment and Social Policies of the Jospin Government, u: Bonoli, G./Powell, M. (ur), *Social Democratic Party Policies in Contemporary Europe*, London: Routledge, 123–140.
- Cnossen, S. (1999): Taxing Capital Income in the Nordic Countries: A Model for the European Union?, *Finanzarchiv*, 56(1), 18–50.
- Cox, R. (2001): The Social Construction of an Imperative: Why Welfare Reform Happened in Denmark and the Netherlands but not in Germany, *World Politics*, 53(3), 463–498.
- Cuperus, R./Kandel, J. (ur) (1998): *European Social Democracy: Transformation in Progress*, Amsterdam: Bevrjiding.
- Dollé, M. (2004), Income Support Policy in France, u: Gilbert, N./Parent, A. (ur), *Welfare Reform: A Comparative Assessment of the French and U.S. Experiences*, New Brunswick: Transaction Publishers, 67–91.
- Egle, C. (2005): Linke Rhetorik und ungelöste Probleme: Sozialdemokratische Reformpolitik in Frankreich in vergleichender Perspektive, u: Deutsch-Französisches-Institut (ur), *Frankreich-Jahrbuch 2004*, Wiesbaden: VS Verlag, 81–111.
- Egle, C. (2006), Reformträgheit und Reformfähigkeit in Frankreich und Deutschland: Eine Analyse bürgerlicher und sozialdemokratischer Wirtschafts- und Sozialpolitik seit Mitte der 90er Jahre, Sveučilište u Heidelbergu: disertacija.
- Egle, C./Henkes, C. (2003): Später Sieg der Modernisierer über die Traditionalisten? Die Programmdebatte in der SPD, u: Egle, C./Ostheim, T./Zohlnhöfer, R. (ur), *Das rot-grüne Projekt: Eine Bilanz der Regierung Schröder 1998–2002*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 67–92.
- Egle, C./Henkes, C./Ostheim, T./Petring, A. (2004): Sozialdemokratische Antworten auf integrierte Märkte: Das Verhältnis von Markt und Staat, Hierarchie und Konsens, *Berliner Journal für Soziologie*, 1(14), 113–134.
- Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (2002): *Why We Need a New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press.
- Frenzel, M. (2002): *Neue Wege der Sozialdemokratie: Dänemark und Deutschland im Vergleich (1982–2002)*, Wiesbaden: DUV.
- Giddens, A. (1999): *Der dritte Weg*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Green-Pedersen, C. (2001): Minority Governments and Party Politics: The Political and Institutional Background to the "Danish Miracle", *Journal of Public Policy*, 21(1), 53–70.
- Hall, P. (1993): Policy Paradigms, Social Learning, and the State. The Case of Economic Policymaking in Britain, *Comparative Politics*, 25(3), 275–296.
- Hay, C. (1999): *The Political Economy of New Labour: Labouring under False Pretences*, Manchester: Manchester University Press.
- Heinze, R. (2003): Das „Bündnis für Arbeit“: Innovativer Konsens oder institutionelle Erstarrung?, u: Egle, C./Ostheim, T./Zohlnhöfer, R. (ur), *Das rot-grüne Projekt: Eine Bilanz der Regierung Schröder 1998–2002*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 137–161.
- Hemerijck, A./Schludi, M. (2001): Welfare Adjustment in Europe: The Transformation of the European Social Model?, u: Magnusson, L./Ottosson, J. (ur), *Europe: One Labour Market?* Brüssel: P.I.E.-Peter Lang, 21–105.
- Hincker, F. (1997): The French Socialists: Towards Post-republican Values?, u: Sassoon, D. (ur), *Looking Left: Socialism in Europe after the Cold War*, New York: Tauris, 109–123.
- Howarth, D. (2002): The French State in the Euro-zone: "Modernization" and Legitimizing Dirigisme, u: Dyson, K. (ur), *European States and the Euro*, Oxford: Oxford University Press, 145–172.
- Huber, E./Stephens, J. (1998): Internationalization and the Social Democratic Model: Crisis and Future Prospects, *Comparative Political Studies*, 31(3), 353–397.
- Huber, E./Ragin, C./Stephens, J. (1993): Social Democracy, Christian Democracy, Constitutional Structure, and the Welfare State, *American Journal of Sociology*, 99(3), 711–749.
- Hülsmann, J./Schmid, J./Schöll, S. (2001): Rentenreformen in sechs westeuropäischen Ländern: Ein Blick über den Tellerrand, *WIP Occasional Paper* 15.
- Iversen, T./Wren, A. (1998): Equality, Employment, and the Budgetary Restraint: The Trilemma of the Service Economy, *World Politics*, 50(4), 507–546.
- Jensen, A. (2001): Summary of Danish Tax Policy 1986–2002, *Finansministeriet Working Paper* 2/2001.
- Katz, R./Mair, P. (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party, *Party Politics*, 1(1), 5–29.
- Kemmerling, A./Bruttel, O. (2006): "New Politics" in German Labour Market Policy? The Implications of the Recent Hartz Reforms for the German Welfare State, *West European Politics*, 29(1), 90–112.
- Kitschelt, H. (1999): European Social Democracy Between Political Economy and Electoral Competition, u: Kitschelt, H. i dr. (ur), *Continuity and Change in Contemporary Capitalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 317–345.
- Kitschelt, H. (2001): Partisan Competition and Welfare State Retrenchment. When do Politicians Choose Unpopular Policies?, u: Pierson, P. (ur), *The New Politics of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press, 265–302.
- Klingemann, H.-D./Hofferbert, R./Budge, I. (1994): *Parties, Policies, and Democracy*, Boulder: Westview.
- Krieger, J. (1999): *British Politics in the Global Age: Can Social Democracy Survive?*, Oxford: Oxford University Press.
- Lauth, H.-J. (2003): Typologien in der Vergleichenden Politikwissenschaft: Überlegungen zum Korrespondenzproblem, u: Pickel, S./Pickel, G./Lauth,

- H.-J./Jahn, D. (ur), *Vergleichende Politikwissenschaftliche Methoden*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 37–58.
- Lindgren, A.-M. (1999): Swedish Social Democracy in Transition, u: Kelly, G. (ur), *The New European Left*, London: Fabian Society, 47–58.
- Merkel, W. (1993a), *Ende der Sozialdemokratie? Machtressourcen und Regierungspolitik im westeuropäischen Vergleich*, Frankfurt: Campus.
- Merkel, W. (1993b): Machtressourcen, Handlungsrestriktionen und Strategiewahlen: Die Logik sozialdemokratischer Wirtschaftspolitik, *Politische Vierteljahresschrift*, 34(1), 3–28.
- Merkel, W. (2001): Soziale Gerechtigkeit und die drei Welten des Wohlfahrtskapitalismus, *Berliner Journal für Soziologie*, 11(2), 135–157.
- Merkel, W./Egle, C./Henkes, C./Ostheim, T./Petring, A. (2006), *Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie: Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa*, Wiesbaden: VS-Verlag.
- Meyer, T. (2005), *Theorie der Sozialen Demokratie*, Wiesbaden: VS-Verlag.
- MINEFI (2004), *Projet de loi de finances 2005. Rapport économique, social et financier*, Online http://www.minefi.gouv.fr/directions_services/dgtpe/ref2005/ref05_1.pdf [stanje: 23.01.07].
- Moses, J. (1994): Abdication from National Policy Autonomy: What's Left to Leave?, *Politics and Society*, 22(2), 125–148.
- Moses, J. (1995): The Social Democratic Predicament in the Emerging European Union: A Capital Dilemma, *Journal of European Public Policy*, 2(3), 407–426.
- Palier, B. (2004): Der Sozialversicherungsstaat in Nöten: Herausforderungen und Reformansätze im Vergleich, u: Neumann, W. (ur), *Welche Zukunft für den Sozialstaat? Reformpolitik in Frankreich und Deutschland*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 23–48.
- Petring, A. (2006): New Labour im Vergleich: Konvergenz oder Divergenz in der Europäischen Sozialdemokratie?, u: Berg, S./Kaiser, A. (ur), *New Labour und die Modernisierung Grossbritanniens*, Augsburg: Wissner Verlag, 301–337.
- Pontusson, J. (1995): Explaining the Decline of European Social Democracy: The Role of Structural Economic Change, *World Politics*, 47(4), 495–533
- Powell, M. (2004): Social Democracy in Europe: Renewal or Retreat?, u: Bonoli, G./Powell, M. (ur), *Social Democratic Party Policies in Contemporary Europe*, London: Routledge (1–20).
- Scharpf, F. (2000): *Interaktionsformen: Akteurszentrierter Institutionalismus in der Politikforschung*, Opladen: Leske+Budrich.
- Scharpf, F./Schmidt, V. (ur) (2000): *Welfare and Work in the Open Economy: From Vulnerability to Competitiveness*, Oxford: Oxford University Press.
- Schmähl, W. (2003): Dismantling the Earnings-Related Social Pension Scheme: Germany Beyond a Crossroad, *ZeS-Arbeitspapier*, 9(3), Bremen: Universität Bremen.
- Schmidt, M. (1996): When Parties Matter: A Review of the Possibilities and Limits of Partisan Influence on Public Policy, *European Journal of Political Research*, 30(2), 155–183.
- Schmidt, M. (2002): The Impact of Political Parties, Constitutional Structures and Veto Players on Public Policy, u: Keman, H. (ur), *Comparative Democratic Politics: A Guide to Contemporary Theory and Research*, London: Sage, 166–184.
- Schmidt, M. (2003): Rot-Grüne Sozialpolitik (1998–2002), u: Egle, C./Ostheim, T./Zohlnhöfer, R. (ur), *Das rot-grüne Projekt: Eine Bilanz der Regierung Schröder 1998–2002*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 239–258.
- Schroeder, W. (2003): Modell Deutschland und das Bündnis für Arbeit, u: Jochem, S./Siegel, N. (ur), *Konzertierung, Verhandlungsdemokratie und Reformpolitik im Wohlfahrtsstaat: Das Modell Deutschland im Vergleich*, Opladen: Leske+Budrich, 107–147.
- Seeleib-Kaiser, M. (2002): Neubeginn oder Ende der Sozialdemokratie? Eine Untersuchung zur programmatischen Reform sozialdemokratischer Parteien und ihrer Auswirkung auf die Parteidifferenzthese, *Politische Vierteljahresschrift*, 43(3), 478–496.
- Shaw, E. (1996): *The Labour Party since 1945*, Oxford: Blackwell.
- Stammers, N. (2001): Social Democracy and Global Governance u: Martell, L. (ur), *Social Democracy: Global and National Perspectives*, New York: Palgrave, 27–48.
- SVR (Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung) (2003): *Jahresgutachten 2003/2004: Staatsfinanzen konsolidieren – Steuersystem reformieren*, Berlin: Statistisches Bundesamt Deutschland.
- SVR (2004). Jahresgutachten 2004/2005: *Erfolge in Ausland – Herausforderungen im Inland*, Berlin: Statistisches Bundesamt Deutschland.
- Swank, D. (2002): *Global Capital, Political Institutions, and Policy Change in Developed Welfare States*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Swank, D./Steinmo, S. (2002): The New Political Economy of Taxation in Advanced Capitalist Democracies, *American Journal of Political Science*, 46(3): 642–655.
- Thomson, S. (2000): *The Social Democratic Dilemma: Ideology, Governance and Globalization*, Basingstoke: Macmillan Press.
- Trampusch, C. (2003): Dauerproblem Arbeitsmarkt: Reformblockaden und Lösungskonzepte, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 18–19/2003, 16–23.
- Trautwein, H.-M. (2000): Sozialdemokratischer Modellbau im Wandel? Das Beispiel Schweden, u: Hein, E./Truger, A. (ur), *Perspektiven sozialdemokratischer Wirtschaftspolitik in Europa*, Marburg: Metropolis-Verlag, 125–159.
- Traxler, F. (2003): Die Struktur der nationalen Gewerkschaftssysteme im Vergleich, u: Schroeder, W./Wessels, B. (ur), *Die Gewerkschaften in Politik und Gesellschaft der Bundesrepublik Deutschland*, Wiesbaden: VS Verlag, 543–564.
- Tuchszirer, C. (2002): Réforme de l'assurance chômage, *IREES Document de travail*, No. 02.02.
- Visser, J./Hemerijck, A. (1998): *Ein holländisches Wunder? Reform des Sozialstaates und Beschäftigungswachstum in den Niederlanden*, Frankfurt: Campus Verlag.
- Volkens, A. (2004): Policy Changes of European Social Democrats, 1945–1998, u: Bonoli, G./Powell, M. (ur), *Social Democratic Party Policies in Contemporary Europe*, London: Routledge, 21–42.
- West, K. (2001): Sozialstaatliche Reformen als Übergang von einer aktiven zu einer aktivierenden Arbeitsmarktpolitik, u: Schroeder, W. (ur), *Neue Balance zwischen Markt und Staat?*, Schwalbach: Wochenschau Verlag, 117–136.
- Wolinetz, S. (2002): Beyond the Catch All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies, u: Gunther, R./Ramón-Montero, J./Linz, J. (ur), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford: Oxford University Press, 136–165.
- Wörlund, I. (1995): The Swedish Parliamentary Election of September 1994, *Scandinavian Political Studies*. 18(4), 285–291.
- Zohlnhöfer, R. (2004): Destination Anywhere? The German Red-Green Government's Inconclusive Search for a Third Way in Economic Policy, *German Politics*, 13(1), 106–131.
- Zohlnhöfer, R. (2006): New Labours Finanz- und Wirtschaftspolitik: Sozialdemokratie durch die Hintertür?, u: Berg, S./Kaiser, A. (ur), *New Labour und die Modernisierung Grossbritanniens*, Augsburg: Wissner Verlag, 13–43.

Za izdavače:
Mirko Hempel (Zaklada Friedrich Ebert)
i dr. sc. Antun Vujić (Novo društvo)

Ured Zaklade Friedrich Ebert
Praška 8, 10 000 Zagreb
www.fes.hr

Novo društvo
Udruga za razvitak socijalne demokracije
Ilica 61, 10 000 Zagreb
www.novodrustvo.net